

Отже, доцільно формувати таку обліково-аналітичну систему, яка повною мірою відповідала б вимогам і потребам керівництва в оперативному управлінні бізнесом.

Список літератури: 1. *Докієнко Л.М.* Контролінг фінансової стійкості підприємств торгівлі як необхідна передумова забезпечення ефективності процесу управління нею// Збірник наукових праць другої міжнародної науково-практичної конференції (22-23 квітня 2004р.). – Хмельницький: ТОВ НВП „Еврика”, 2004. – С.63-67. 2. *Хан Д.* Планирование и контроль: концепция контролинга/ Пер. с нем.; Под ред. и предисл. А.А. Турчака, Л.Г.Головача, М.Л. Лукашевича. – М.:Финансы и статистика, 1997. – 800 с. 3. *Малишева Л.* Контроллинг на предприятии // <http://www.osp.ru/os/2000/01-02/026.htm/>. 4. *Устенко С.В.* Використання моніторингу і контролінгу при реалізації рейтингового управління економічним об’єктом// Формування ринкових відносин в Україні: Зб.наук.пр. – К.,2003. – Вип. 11(30). – С.101-107.

Подано до редакції 29.05.2009

УДК 330.356

М.В. ШИПЛОВА, асистент, НТУ «ХП»

ПЕРЕДУМОВИ, ПОХОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛА

Стаття розглядає походження та етапи розвитку теорії соціального капіталу, що набула актуальності в сучасній економічній науці та соціально-економічній практиці. Досліджуються історичні передумови виникнення та умови подальшого просування цієї концепції протягом ХХ ст.

The origin and background of the social capital concept are considered in the article. The main historical and economic preconditions of the theory genesis in the XX century are described and analyzed.

Ключові слова: соціальний капітал, колективні дії, довіра, соціальні мережі, неформальна економіка, ефективність

Вступ. Все життя людини є безліччю взаємодій з іншими суб’єктами. Безперечно усі численні (систематичні та постійні, або поодинокі та випадкові) зіткнення людей один з одним мають вплив (великий чи мінімальний) на їхню поведінку та стан у певний момент часу. Це стосується будь-якої сфери діяльності, в тому числі економічної. Але оскільки індивід є багатовимірним об’єктом дослідження, що виконує одночасно багато соціальних ролей, то недивним є той факт, що ці ролі перетинаються та накладаються. Наскільки великий та вагомий вплив мають певні «неекономічні» фактори на безпосередньо економічну діяльність людей залишається неповністю з’ясованим, але наявність такого впливу беззаперечна.

Отримавши назву неформальної економіки, змальовані аспекти діяльності людей активно досліджуються в межах інституційного напрямку та тісно пов’язані

з такими поняттями як довіра, відповідальність, соціальні кола (мережі) та іншими начебто «неекономічними» категоріями. Не дивлячись на те, що нерідко виникають нарікання на прояви «економічного імперіалізму», а основи, масштаби та ефект функціонування неформальної економіки загалом невизначені та важко піддаються аналізу, це є лише додатковим стимулом та безмежним полем для діяльності вчених.

До цього спонукає також очевидність змін, що відбуваються в економічній реальності. Ще у ХХ ст. висловлювалися думки про те, що «економічний фактор може втратити значення у порівнянні з ідеологічним та емоційним» (Т. де Шарден), а влада еволюціонує «...до грошей та знань, тобто до зростання значення факторів, які не можна відчути» (Е. Тоффлер) [4]. І, якщо на початку ХХ ст. такого змісту висловлювання виглядали лише несвоєчасним пророцтвом, то сучасники (особливо і більшою мірою в економічно розвинених країнах) проявляють менше сумнівів з цього приводу.

Ще одним фактором слугує реакція економічної науки на нові явища та процеси економічного життя. Концентрація уваги на «багатовимірній людині», спроби охопити нею якомога більше сторін життя та показати їхню взаємозалежність та взаємовплив породжує «накладання» та «взаємопроникнення» наук (при чому ця тенденція спостерігається не тільки в межах суспільних, а вже й між природничими та суспільними науками). Такі перетворення, в свою чергу, не тільки «розмивають» межі економічної теорії» [1], що є, небезпечним з точки зору збереження її предметного поля, але й надають безмежне поле для пошуку відповідей на ті питання, в яких класичні підходи та методи, нажаль, не завжди можуть зорієнтуватися та надати адекватну відповідь. Результатом використання міждисциплінарного підходу та інтеграції наук є активний розвиток відповідних теорій, однією з яких є теорія соціального капіталу.

Постановка завдання. Не дивлячись на досить активні наукові пошуки в даному напрямку, а можливо, й завдяки їм, поняття соціального капіталу залишається таким, в яке вкладається іноді різний зміст в залежності від методологічного інструментарію, що використовується, підходу та поглядів дослідника. Для з'ясування внутрішньої сутності соціального капіталу, поясненого з різних кутів зору, треба відтворити загальну картину еволюції уявлень про цей феномен, виникнення та трансформування поняття на тлі історичних змін в суспільстві. Саме виконання такого завдання автор ставить перед собою в даній роботі.

Результати дослідження. Безпосередній початок теорія соціального капіталу бере з початку ХХ ст. З точки зору соціально-економічних процесів того періоду

вартим уваги є не тільки криза 1900-1903рр. та Перша світова війна, але й той факт, що саме зазначений період характеризується активним розвитком тред-юніонізму в Європі та в Америці. А це означає, що склалися обставини та передумови для об'єднання людей у досить організовані групи для досягнення спільної цілі. Як стверджує Девід Норт, досліджуючи сам феномен профспілок, вони складають «не випадкову, непостійну та аморфну групу, а, навпаки, історично розвинений зв'язок між людьми, що організовані в класи та укорінені в певних особливих відносинах виробництва», тобто «певну суспільну форму», що є «активним елементом історичного процесу» [5]. До теорії соціального капіталу це має опосередковане відношення, але за досвідом такого «об'єднання зверху» та усвідомленням сили колективної направленої дії (для початку страйкування, потім боротьба зі злиднями, організація спільного дозвілля тощо) так чи інакше мав прийти поштовх для «об'єднання знизу».

Значний відбиток зростаючого інтересу до дій людини в групі мав місце в соціологічній науці початку ХХ ст. Так, спочатку вчених цікавила «психологія натовпу» (Г. Лебон) (дивись – рух профспілок), потім дослідженню піддається «не тільки аморфний натовп, але й конкретні людські групи, діади, тріади та процеси міжособистісної взаємодії» [2]. Та ближче за все до проблематики соціального капіталу, на наш погляд, була інтеракціоністська орієнтація. В центрі її постає процес взаємодії індивідів, кожен з яких є приналежним до певних соціальних груп та виконуючим певні соціальні ролі (серед дослідників, наприклад, Ч. Х. Кулі з його працями «Людська природа та соціальний лад» (1902) та «Соціальна організація» (1909), в яких він виокремлює «первинну групу» – кооперацію та асоціацію індивідів, що безпосередньо взаємодіють між собою, засновану на симпатіях, розумінні (певно, що довірі – авт.), тобто у більшості випадків сім'я, сусіди тощо [5]. До речі, саме такі групи беруть за об'єкт дослідження ідеологи соціального капіталу у подальшому.

За найбільш розповсюдженою версією, перші зафіксовані згадки та дискусії про соціальний капітал почалися з досліджень соціального середовища у сільських школах, проведених Л.Дж. Ханіфан у 1916-1920рр. Тоді термін був використаний для того, щоб змалювати «ті реальні матерії, що мають найбільше значення в щоденному житті людей» [7]. Дуже розмите визначення, на нашу думку, навіть за подальшого уточнення, які саме «реальні матерії» мав на увазі Л.Дж. Ханіфан, а саме: «доброзичливість, братерство, симпатія та соціальне спілкування між людьми, що складають суспільну одиницю» [7]. У такому вигляді визначення не здобуло широкого розповсюдження та вжитку в науковому лексиконі. Але на цьому закінчився так званий «підготовчий» етап розвитку теорії. Вже наступні

спроби зацікавити суспільство новим інструментом вивчення соціально-економічної реальності були більш вдалими і навіть успішними в багатьох аспектах.

Сталося це в другій половині ХХ ст. (а переважна більшість досліджень відноситься до 80-х років), яка характеризується прискоренням економічного розвитку на основі впровадження результатів науково-технічного прогресу. Вагомого значення набувають проблеми науково-технічного потенціалу, інтенсифікації розвитку та саморозвитку на основі накопиченого промислового та наукового потенціалу. Безперервний та складний процес НТП винайдення і застосування нових знань та досягнень у господарському житті потребує злагодженої роботи трудових колективів по усіх напрямках. Більш вагомими стають фактори, що впливають на цю взаємодію та на ефект від неї. Суспільство сприйняло теорію того, що насправді вже на практиці застосовується і має певний результат (вже класичним став приклад Силіконової долини з її розумними «технократами», або ж поява та розвиток мережевого бізнесу).

Тому для пояснення зазначених явищ виокремились декілька напрямів-етапів розвитку теорії соціального капіталу, пов'язаних з конкретними персоналіями вчених:

I. Теорія соціологічних полів та габітуса (тобто «системи міцних надбаних схильностей»), що використовуються індивідами як початкові настанови, які, в свою чергу, породжують конкретні соціальні дії індивідів [6]), що виникла наприкінці 80-х зусиллями П. Бурд'є з його есе «Суспільної думки не існує».

II. Вхідженням поняття «соціальний капітал» в академічний лексикон Сполучених Штатів суспільство завдячує Дж. Коулману, що написав важливу для цього статтю «Капітал соціальний та людський», де розглядав зазначені поняття в контексті освіти.

III. Сучасний етап почався завдяки Р. Патнему, який написав «Граючи в боулінг наодинці», надійно пов'язавши поняття соціального капіталу з ідеєю громадянського суспільства. Триває сучасний етап досліджень силами безлічі послідовників в різних країнах світу, зусиллями Світового банку (<http://www.worldbank.org>), що впроваджує конкретні проекти прикладного та теоретичного характеру та локальних заходів. Однією з особливостей даного періоду є все більше зростання уваги, та, відповідно, збільшення кількості робіт з проблематики соціального капіталу в країнах, економіка яких трансформується.

Висновки. В якості висновку маємо, по-перше, констатувати, що теорія соціального капіталу є відповіддю теоретичної науки на нові явища в соціально-економічній практиці (втім, як і будь-яка концепція). Очевидними також є

«соціологічне коріння» теорії, зв'язок з психологією поведінки та значення її для аналізу економічної дійсності. Сприйняття ж суспільством та дослідниками інституційного середовища цієї складової дійсності надає даній теорії можливість оформитися в більш системне знання. Беззаперечною є необхідність систематизації знань та результатів емпіричних досліджень в межах даної теорії, чим, власне і переймаються іноземні та вітчизняні дослідники (окрім відомих діячів рівня Ф. Фукуями, Р. Патнема, В. Радаєва, Й. Діскіна, Л. Стрельникової та інших, є ще М. Пелдем, Л. Хьйоллунд, Г. Т. Свендсен, Дж Климінски, Е. С. Сміт, А. Кааса, И. Партс, О. Захарченко та інші), тому завданнями наступних робіт автора є саме систематизація та за можливості інтеграція наявних масивів знань з теорії соціального капіталу.

Література: 1. *Гриценко А.* Економічна теорія в сучасному світі// Економіка України. – 2008. – №10. – с.40-54. 2. *История социологии в Западной Европе и США.* Под ред. *Г.В. Осипова.* – М.: Изд-во НОРМА, 2001. – 576 с. 3. *Маклаков А.* Корни и ветви социального капитала// <http://dialogs.org.ua>. 4. *Мясникова Л.* Деловые сети социального капитала// *Мировая экономика и международные отношения.* – 2007. – №7. – с.49-55. 5. *Норт Д.* Марксизм и профсоюзы//<http://www.wsws.org/ru> 6. *Социологическое пространство Пьера Бурдьё*// <http://bourdieu.name> 7. *Social capital: civic community, organization and education*//<http://www.infed.org>

Подано до редакції 29.05.2009

УДК 657.471

І.Б. САДОВСЬКА, к.е.н., доц., Луцький національний технічний університет

РОЗВИТОК ДІАГНОСТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

В статті розглянуто питання розвитку функцій управлінського обліку в контексті глобальної економічної системи. Визначено діагностичну функцію як пріоритетну. Досліджено і обґрунтовано переваги даної функції і роль в інформаційному забезпеченні сучасного менеджменту вітчизняних підприємств з врахуванням проблем перехідної економіки. Наведено основні риси економічної діагностики і процедуру реалізації діагностичної функції.

In the article the question of development of functions of administrative account is considered in the context of the global economic system. Certainly diagnostic function as priority. Explored and grounded advantages of this function and role in the informative providing of modern management of domestic enterprises taking into account the problems of transitional economy. The basic lines of economic diagnostics and procedure of realization of diagnostic function are resulted.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Управлінський облік як інформаційна система сучасного менеджменту знаходиться в стадії розвитку і становлення як науки і практичного інструменту для прийняття управлінських рішень. Як і кожна наука на етапі самоствердження перебуває в колі зору науковців, привертає увагу